

The level of attention to the five dimensions of health in the content of experimental science textbooks at elementary schools

Majid Kahrazahi^{1*}, Noormohammad Barahoei moghadam²

- 1) Bachelor of Educational Sciences, Farhangian University, Shahid Motahari Campus, Zahedan
- 2) Instructor, Faculty member of Farhangian University, Shahid Motahari Campus, Zahedan

Received: 25/10/2022 Revised: 08/01/2023 Approved: 18/03/2023

Abstract

Health education and promotion at schools and thoughtful planning for the health of the future generation are very important and lay the foundation for the full development of society in all aspects. The purpose of the research was to review and analyze the content of experimental science textbooks at elementary schools based on the attention paid to the five dimensions of health (physical, mental, spiritual, social, and environmental). The research method was content analysis, and a researcher-made checklist was used to collect the data. The statistical population consisted of experimental science textbooks from the first to the sixth grades in the academic year 2019-2020, which included 81 lessons and 644 pages. The unit of analysis included all the pages (including texts, images, activities, and questions), and descriptive statistics (frequency and percentage) was used to analyze the data. The findings showed that 1st grade textbook and 5th grade textbook have paid more attention to physical health dimensions, but 2nd, 3rd, 4th, 5th, and 6th grades textbooks have mainly focused on the environmental dimension. Furthermore, experimental science textbooks of 1st, 3rd, 4th, 5th, and 6th grades have paid the least attention to spiritual health, and experimental science textbook of 2nd grade has paid the least attention to mental health. The results of the data analysis indicated that the content of experimental science textbooks at elementary schools has addressed all the five dimensions of health, but the attention paid to some aspects of health was not consistent, balanced, or desirable.

Keywords: content analysis, experimental sciences, health components, five dimensions of health, qualitative method

* Corresponding author: mkahrazahi1378@gmail.com
Type: Research Article

میزان توجه به ابعاد پنجگانه سلامت در محتوای کتب درسی علوم تجربی دوره ابتدایی

مجید کهرآزهی^{۱*}، نورمحمد براهویی مقدم^۲

- ۱) کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مطهری زاهدان
- ۲) مربی، عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید مطهری زاهدان

دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۳ تجدیدنظر: ۱۴۰۱/۱۰/۱۸ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۷

چکیده

آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت در مدارس و برنامه‌ریزی اصولی برای سلامت نسل آینده کشور، یکی از شاخص‌های مهم و اصولی و زیر بنای توسعه کلان جامعه در همه ابعاد آن است. هدف از پژوهش حاضر، بررسی و تحلیل محتوای کتب درسی علوم تجربی دوره ابتدایی براساس میزان توجه به ابعاد پنجگانه سلامت (جسمی، روانی، معنوی، اجتماعی و زیست محیطی) است. روش پژوهش تحلیل محتوا است و برای گردآوری داده‌ها از فهرست بازبینی محقق‌ساخته استفاده شد. جامعه آماری مشتمل بر کتب درسی علوم تجربی پایه اول تا ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ در قالب ۸۱ درس و ۶۴۴ صفحه بود. واحد تحلیل نیز شامل تمام صفحات (شامل متون، تصاویر، فعالیت‌ها و پرسش‌ها) بود که برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آمار توصیفی (جدول فراوانی و درصد) استفاده شد. یافته‌ها نشان داد، کتاب علوم تجربی پایه اول و پنجم ابتدایی به مولفه سلامت جسمی و پایه‌های دوم، سوم، چهارم و ششم به بعد زیست محیطی بیشتر پرداخته‌اند و در مقابل، در علوم تجربی پایه‌های اول، سوم، چهارم، پنجم و ششم به مولفه سلامت معنوی و کتاب علوم دوم به سلامت روانی کمترین توجه مشاهده شد. نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که محتوای کتب علوم تجربی دوره ابتدایی به تمامی ابعاد پنجگانه سلامت پرداخته است اما میزان توجه به برخی از ابعاد سلامت از یکنواختی، تعادل و فراوانی مطلوبی برخوردار نبوده است.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا، علوم تجربی، مولفه‌های سلامت، ابعاد پنجگانه سلامت، روش کیفی

* نویسنده مسئول: mkahrazahi1378@gmail.com
نوع مقاله: پژوهشی

مقدمه

با توجه به نقشی که سلامت در زندگی افراد دارد، به عنوان یکی از منابع مهم در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فردی نیز مطرح می‌شود. همچنین با توجه به حساسیت ویژه مقطع دوره ابتدایی بخصوص در کلاس اول، در شکل‌گیری عادات و رفتار، توجه به این امر خطیر از وظایف مهم هر دولتی به شمار می‌رود و نظام آموزشی نیز برای نیل به این هدف ارزشمند، نیازمند آموزش بهداشت و سلامت در مدارس است (Sahebyar & Zavvar, 2019). اگر آموزش مولفه‌های بهداشت را از همان سال‌های اولیه زندگی یک انسان آغاز کنیم، فردی مسئول و شایسته را در این زمینه تربیت کرده‌ایم و اگر این عمل در سطح گسترده صورت گیرد، در آینده نسلی را خواهیم داشت که رعایت مسائل بهداشتی را جزء لاینفک زندگی خود و جامعه قرار می‌دهد (Azimi et al., 2017).

سلامتی به عنوان یکی از نعمات بیکران الهی و عامل اساسی برای بقا و پیشبرد زندگی، برای تک تک افراد جامعه همواره از اهمیت و جایگاه والایی برخوردار بوده است. از این رو در نظام‌های تعلیم و تربیت که یکی از مهمترین رسالت آن آموزش، تربیت و آماده کردن دانش‌آموزان به عنوان سرمایه‌های آینده جامعه تلقی می‌شود؛ موضوع سلامتی و بهداشت و آموزش آن در راستای سالم زندگی کردن و سالم ماندن به دانش‌آموزان از بدو ورود به مدرسه جزء ضروریات به شمار می‌آید (Azimi et al., 2017).

یونیسف (۱۹۹۷) در تعریفی، آموزش سلامت در مدارس را شامل برقراری ارتباط بین فردی، آموزش ایدز، بهداشت جسمانی، آموزش پیشگیری از مصرف مواد مخدر و قدرت تصمیم‌گیری، توانایی نه گفتن، مهارت حل مسئله و جرات‌مندی می‌داند؛ اگر چه ممکن است آموزش برخی از موارد مذکور مثل آموزش پیشگیری از مصرف مواد مخدر، ایدز و توانایی نه گفتن در گروه سنی کودکان دبستانی ضروری به نظر نرسد (Izadi et al., 2010).

همچنین از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی (۲۰۱۵) مولفه‌های آموزش سلامت شامل تغذیه سالم، آب آشامیدنی سالم، داشتن ارتباط سالم با دیگران و پیشگیری از ایدز با ارائه آموزش مسائل جنسی (تولید مثل، شناسایی افراد و حفاظت از خود در برابر بیماری‌ها) است. این دو سازمان جهانی، آموزش سلامت در تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی را بیشتر یادآور می‌شوند.

یعنی سلامتی در تمامی ابعاد برای افراد در جهت زندگی سالم و بهتر الزامی است. هر چند بیشتر افراد سلامتی را فقط محدود به جسم می‌دانند، درحالی که سلامتی فراتر از این موارد است و سلامتی جسمی به نوعی مهم‌ترین و پایه‌ای برای سایر ابعاد سلامتی به شمار می‌رود.

در واقع، می‌توان گفت که عوامل متعددی بر سلامت یک فرد تاثیر می‌گذارد که این عوامل هم در درون شخص و هم بیرون او، یعنی در جامعه‌ای که فرد زندگی می‌کند، وجود دارد (Izadi et al., 2019). از این رو باید توجه داشت که ابعاد مختلف سلامتی بر یکدیگر اثر کرده و تحت تاثیر یکدیگر قرار دارند. چنانچه مشکلات جسمی بر روان فرد، مشکلات روانی بر جسم و هر دوی آنها بر جامعه و اختلالات موجود در جامعه بر هر دو بعد دیگر سلامتی اثر می‌گذارند. لذا اقدامات انجام شده برای ارتقای سلامتی بایستی به تمام جوانب سلامت فردی (جسمی، روانی و معنوی) و سلامت کلی جامعه توجه داشته باشد (Hatami et al., 2019; Helmsaresht & Delpishe, 1998). مفهوم سلامت خود از ابعادی تشکیل یافته که به ابعاد پنجگانه نیز شناخته می‌شوند که شامل بعد سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، معنوی و زیست محیطی می‌باشد. هر چند برخی از این ابعاد به خرده ابعادی نیز تقسیم می‌شود و هر یک از این ابعاد به نوبه خود در تکوین شخصیت، رفتار و حتی نگرش دانش‌آموزان در مدارس قابل توجه هستند. بسیاری از تنش‌ها، مرادات، آشفتگی‌ها، ناهنجاری‌ها، نداشتن انگیزه و حتی وجود برخی اختلالات در دانش‌آموزان می‌تواند ریشه در ابعاد مختلف سلامت آنان داشته باشد (Potvin, 2011; Hatami et al., 2019; Helmsaresht & Delpishe, 1998; Sajadi & Sadrolsadat, 2004).

ساده‌ترین نوع سلامت، سلامت جسمی است که مرتبط با عملکرد بخش‌های مختلف بدن افراد می‌باشد. به طور کلی این بعد از سلامت شامل بهداشت پوست، مو و ناخن‌ها، بهداشت دست و پا، بهداشت دهان و دندان، ورزش و تحرک بدنی مناسب، سیمای خوب، استراحت کافی، داشتن اندام‌های مناسب و مراقبت و پیشگیری و هر آنچه مربوط به بدن انسان باشد (Hatami et al., 2019).

سلامت روانی بعد دیگری از سلامت می‌باشد که منظور از سلامت روانی در واقع، قدرت سازگاری فرد با خود و محیط اجتماعی است. شخصی دارای شخصیت سالم است که هم از نقطه‌نظر خویش و هم از نقطه‌نظر دیگران با محیط اجتماعی سازگار باشد و بتواند با دوستان و اطرافیانش بدون احساس فشار و تعارض‌های غیر ضروری زندگی کند (Hadidchi et al., 2020). برخی از مهم‌ترین نشانه‌های سلامت روانی عبارت‌اند از: کنترل رفتار، مثبت اندیشی، هدفدار بودن، توانایی هماهنگ شدن، باورپذیری، خودشناسی، کارآمدی و همچنین مواردی در زمینه عاطفی و نگرشی افراد نظیر توانایی بیان احساسات و توانایی برقرارکردن ارتباط پایدار و پیوسته با اطرافیان و توانایی رابطه محبت آمیز.

این دوران در حال شکل‌گیری است در جهت رسیدن به کمال رهنمون سازد (Hadidichi et al., 2020).

با توجه به اهمیت این مسئله، مدارس و محتوای دروس، بهترین پایگاه‌های عملیاتی کردن آموزش در زمینه ایجاد رفتار بهداشتی و سلامت برای دانش‌آموزان هستند (Sahebyar & Zavvar, 2019). زیرا، یکی از پایگاه‌های به ظهور رسیدن و جلوه اهداف تعیین شده آموزشی، کتاب‌های درسی هستند که محتوای آن‌ها باید به خوبی بتوانند اهداف از قبل تعیین شده برای نظام‌های آموزشی را محقق سازند. در غیر این صورت نیل به اهداف محقق نخواهند شد و چه بسا منجر به ایجاد فاصله فراگیران با اهداف نظام‌های آموزشی شود. در این راستا، ضرورت تحلیل و بررسی موشکافانه تمامی کتاب‌های درسی، هر ساله از ابعاد مختلف آموزشی با در نظر گرفتن اهداف کلان و همچنین شرایط موجود حاکم در جامعه امری الزامی به شمار می‌آید.

در زمینه تحلیل کتب علوم دوره ابتدایی از منظر توجه به ابعاد سلامت از دهه‌ها قبل پژوهش‌هایی انجام گرفته است که می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود؛ (Akreman (1983 در تحقیقی با عنوان آموزش سلامت در مدارس پایتخت استرالیا به این نتیجه رسید که آموزش سلامت در جهان غرب بیشتر با مسئله کیفیت زندگی، هم در سطح فردی و هم اجتماعی مربوط است (as Abedini Baltork et al. (cited in Izadi et al., 2010. (2013 در پژوهشی به بررسی وضعیت آموزش سلامت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ایران به روش تحلیل محتوای آنتروپی شانون پرداختند؛ نتایج نشان داد، در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به مولفه ورزش و تحرک بدنی بیش از سایر مولفه‌ها توجه شده است و کم‌ترین میزان توجه، مربوط به تغذیه و آب آشامیدنی می‌باشد همچنین کتاب‌های درسی مولفه‌های آموزش سلامت را به یک نسبت تحت پوشش قرار ندادند و در مجموع، در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی ایران نیاز به توجه بیشتر به آموزش سلامت در تمامی ابعاد احساس می‌شود. Jamalvand (2015) & Dodangeh در پژوهشی به بررسی تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی دوم و پنجم ابتدایی بر اساس مولفه‌های آموزش سلامت پیشنهادی سازمان بهداشت جهانی پرداختند که نتایج به دست آمده نشان داد، مولفان به مولفه‌های تغذیه و ورزش و تحرک بدنی توجه بیشتری داشته‌اند و به مولفه‌های بهداشت دهان و دندان، بهداشت پوست و بیماری‌ها توجه کمتری نموده‌اند و به مولفه‌های سیگار و مواد مخدر هیچگونه توجهی نشده است. Carleton & Huge (2010) در پژوهشی نشان دادند، یکی از بهترین راه‌های شناساندن محیط زیست و راه‌های حفظ و احیای آن، انعکاس مسائل زیست محیطی در محتوای کتاب‌های درسی است. (Javanmard et al. (2015 در تحقیقی به تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی و علوم تجربی دوره ابتدایی

سلامت معنوی از ابعاد تاثیرگذار بر سایر ابعاد سلامت به شمار می‌آید. یکی از عمده بیماری‌ها و عوارض جسمی و اجتماعی، داشتن احساس پوچی، بیهودگی و تزلزل روحی است که ناشی از فقدان بعد معنوی در افراد است (Hatami et al., 2019; Helmsaresht & Delpishe, 1998). برخورداری یکایک شهروندان و آحاد جامعه از سلامت معنوی در گروهی ایجاد بسترهای لازم جهت برقراری سلامت معنوی جامعه است (Abdollahi, 2022). مهم‌ترین نشانه‌ها و ملاک‌های سلامت معنوی مشتمل بر ایمان به خدا، داشتن هدف برای زندگی، کمال‌جویی، تعهد، امیدواری، شناخت و توانایی عمل کردن به باورها، اعتقادات و اصول مذهبی، اخلاقی و پایبندی به آن‌ها است.

سلامت اجتماعی یکی دیگر از ابعاد مهم سلامت است. در حقیقت، سلامت اجتماعی یکی از ابعاد سلامت عمومی در جامعه در راستای سایر ابعاد سلامت، نقش بارزی در توسعه و پایدار جامعه ایفا می‌کند (Abedini Baltork et al., 2019). مهم‌ترین هدف این بعد از سلامت، سلامت و رفاه عمومی مردم است که دستیابی به تندرستی مطمئن و ایجاد احساس سلامت، بهبودی و آسودگی در تمام گروه‌های سنی جامعه بشری می‌باشد (Hatami et al., 2019). مهم‌ترین ملاک‌های سلامت اجتماعی شامل جامعه‌پذیری، مشارکت اجتماعی، شکوفایی اجتماعی، همبستگی اجتماعی، پذیرش اجتماعی، انسجام اجتماعی و پشتیبانی از سوی خانواده، دوستان و غیره می‌باشد (Haery, 2016).

سلامت زیست محیطی (محیط زندگی) به عنوان یکی از ابعاد پنجگانه سلامت شناخته شده است. سلامت زیست محیطی همان سلامت محیط فیزیکی و محیط زندگی مانند مسکن، حمل و نقل، آب آشامیدنی سالم و هوای پاک یا به طور کلی می‌توان گفت سلامت زیست محیطی شامل: آب، هوا، خاک و عوامل فیزیکی همچون نور، صدا و دما است (Hampson, 2012).

بسیاری از نوجوانان از مسائل عاطفی و روانی رنج می‌برند و این احتمال وجود دارد که برخی از آن‌ها این مشکلات را از دوران کودکی به همراه داشته باشند. (Bland & Bergquist (2016 گزارش دادند که اضطراب و افسردگی، همراه با اختلال انطباقی، از مسائل عمده روان هستند که در دوره نوجوانی رخ می‌دهند. اهمیت پرداختن به جنبه‌های سلامت روانی کاملاً مشخص است. آموزش و پرورش باید علاوه بر آموزش و تربیت دانش‌آموزان و آماده‌سازی آنان برای پذیرش مسئولیت‌های آینده در جامعه، به پرورش سلامت عاطفی و اجتماعی هماهنگ با باورها و ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، خانوادگی، دینی و تاریخی آنان اقدام نماید تا از طریق تحقق استقلال فردی، هویت او را که در

ایران به لحاظ توجه به معضلات زیست محیطی پرداختند که یافته‌های پژوهش نشان داد، در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی و علوم تجربی در کل، به معضلات زیست محیطی توجه کمی شده است به نحوی که بیشترین توجه را کتاب تعلیمات اجتماعی پایه سوم و کمترین توجه را کتاب تعلیمات اجتماعی پنجم به این امر داشته است. در کتاب علوم تجربی بیشترین توجه را کتاب علوم تجربی پایه دوم و کمترین توجه را کتاب علوم تجربی پایه چهارم نسبت به معضلات زیست محیطی داشته‌اند.

Ghandi et al. (2016) در پژوهشی به تحلیل محتوای کتاب فارسی مهارت‌های خوانداری پایه دوم ابتدایی بر اساس مولفه‌های آموزش سلامت پرداختند که یافته‌های تحلیل آنان نشان داد، در کتاب فارسی خوانداری میزان توجه به هر یک از مولفه‌های آموزش سلامت متفاوت است. به طوری که مولفه مسئله بیماری و عوامل آن، بیشترین میزان فراوانی و کمترین میزان فراوانی نیز به مولفه‌های بهداشت دهان و دندان، مواد مخدر و سیگار و ورزش و تحرک بدنی مربوط است. در حالی که در محتوای کتاب فارسی خوانداری پایه دوم ابتدایی به برخی مولفه‌های آموزش سلامت کمتر و یا اصلاً توجهی نشده است.

Pakar et al. (2017) در پژوهشی به تحلیل محتوای مولفه‌های سلامت در کتاب‌های علوم تجربی شش پایه دبستان پرداختند که نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد، به مولفه سلامت جسمی بیش از سایر مولفه‌ها توجه شده و سلامت روانی و جنسی کمترین میزان توجه را به خود اختصاص داده است و کتاب‌های درسی علوم به یک نسبت، مولفه‌های آموزش سلامت را پوشش نداده‌اند. همچنین Azimi et al. (2017) در پژوهشی با هدف مطابقت برنامه درسی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در کتاب‌های درسی دوره ششم ابتدایی بر اساس مفروضه‌های نظام سلامت با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای آنتروپی شانون پرداختند. نتایج نشان داد، در بررسی کلی ۸ کتاب پایه ششم ابتدایی، مولفه‌های مربوط به سلامت روانی با ۷۲۳ و تحرک بدنی با ۷۳۵ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار مربوط به کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها با ۶ فراوانی است و به برخی از مولفه‌های آموزش سلامت کمتر و یا اصلاً توجهی نشده است. (Gholami et al. 2018) در پژوهشی به تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره ابتدایی از نظر مقوله‌های سه گانه سواد تغذیه‌ای پرداختند که براساس نتایج حاصل از تحلیل محتوا، میزان توجه به مقوله‌های سواد تغذیه در متن کتاب‌های علوم تجربی ابتدایی ۴۴٪ بود که بیشترین میزان پرداختن به مقوله‌های سواد تغذیه، در متن کتاب سال دوم و سوم بوده است.

در بررسی اجمالی و کلی از این تحقیقات صورت گرفته در می‌یابیم که در به مولفه‌های سلامت در کتاب‌های علوم و سایر دروس به صورت مجزا پرداخته شده اما کمتر تحقیقی وجود دارد که به مولفه‌های پنجگانه سلامت به صورت کامل بپردازد. از سویی با عنایت به بررسی نتایج تحقیقات انجام شده در زمینه مولفه‌های سلامت در کتاب‌های علوم و سایر دروس مشاهده شد که در برنامه درسی دوره ابتدایی در کل و برنامه درسی آموزش علوم تجربی به طور خاص به مولفه‌های پنجگانه سلامت به طور کامل توجه نشده است. از طرفی با توجه به ظهور اپیدمی ویروس کووید-۱۹ و تحت تاثیر قراردادن زندگی جوامع بشری در تمامی زمینه‌ها و به خصوص سلامتی افراد در تمامی ابعاد آن، توجه ویژه به آموزش در زمینه‌های بهداشت و محیط زیست، باری دیگر ضرورت یافته است. از این رو پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این سوال که «در محتوای کتب علوم تجربی دوره ابتدایی تا چه میزان به ابعاد پنجگانه سلامت توجه شده است؟» به تحلیل

و تحلیل عینی، کمی و نظام‌مند محتوای بارز اطلاعات دانسته‌اند (Mohammadimehr, 2010).

بعد از انتخاب واحد تحلیل برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از چک لیست‌های محقق ساخته شده استفاده شد. روش انجام کار بدین صورت بود که ابتدا فراوانی هر یک از شاخص‌های ابعاد سلامت از جنبه‌های مختلف (متن، تصویر و فعالیت‌ها) به‌طور کلی شمارش شد و در قالب جدولی کنار هم قرار داده شدند. بعد از به دست آمدن فراوانی هر یک از مولفه‌های ابعاد سلامت به درصدگیری پرداخته شد. سپس بر اساس جداول حاصل از آمار توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی) برای رسیدن به پاسخ هر یک از سوالات تحقیق به‌صورت استنباطی اقدام شد. جهت اعتباربخشی و تامین روایی چک لیست‌های حاصل از تحلیل محتوا، از روش روایی صوری و محتوایی استفاده شده است. کلیه چک لیست‌ها در اختیار دو تن از اساتید علوم تربیتی و متخصص این حوزه قرار گرفت و بعد از تحلیل ارزیابی‌های اساتید در چندین مرحله، مولفه‌ها و شاخص‌های مدنظر و فراوانی آن‌ها مورد بازبینی، اصلاح و ویرایش قرار گرفت تا در نهایت داده‌های نهایی حاصل، استخراج و وارد مرحله تجزیه و تحلیل شد. در مجموع، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های این پژوهش به شرح زیر می‌باشد: الف) مطالعه مبانی نظری و علمی مولفه‌ها و ابعاد پنجگانه سلامت (مشخص کردن مولفه‌ها و شاخص‌ها). ب) ساخت چک لیست (فرم تحلیل محتوا) و تعیین واحد تحلیل. ج) استخراج و تحلیل داده‌ها.

یافته‌ها

مهم‌ترین شاخص‌های مربوط به هر یک از ابعاد سلامت براساس مبانی نظری و منابع مرتبط در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

محتوای کتب علوم تجربی دوره ابتدایی از پایه اول تا ششم ابتدایی پرداخته است.

روش

روش پژوهش حاضر، کیفی و از منظر هدف، کاربردی و به شیوه تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش نیز شامل تمام کتب درسی علوم تجربی دوره ابتدایی بود که در مجموع ۶ کتاب در قالب ۸۱ درس و ۶۴۴ صفحه می‌باشد. همچنین در روش نمونه‌گیری، به دلیل محدود بودن حجم جامعه، نیازی به نمونه‌گیری نبوده و همه محتوای کتاب به عنوان جامعه (نمونه برابر جامعه) انتخاب و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. براساس مبانی نظری و منابع مرتبط در دسترس، مهم‌ترین نشانه‌ها و شاخص‌های مفاهیم آموزش سلامت و محیط زیست مشخص شدند.

واحد تحلیل، تمام صفحات کتب شامل متون، تصاویر و فعالیت‌ها در قالب بخش‌هایی چون فکر کنید، جمع‌آوری اطلاعات، آزمایش کنید، گفت و گو کنید، ایستگاه تفکر، کاوشگری، کار در کلاس، بیرون از کلاس، گزارش کنید، در اختیار شما، کار و فناوری، علم و زندگی، آداب و مهارت‌های زندگی، شگفتی‌های آفرینش، نکته بهداشتی، هشدار، ایمنی قبل از هر چیز و نوشته‌های پاورقی پایین متون با عنوان خواندن کلید یادگیری در کتب علوم دوره دوم ابتدایی در سه حیطه شناختی، عاطفی و مهارتی نیز به عنوان واحدهای تحلیل در نظر گرفته شد. واحد تحلیل، همان چیزی است که متن و محتوای مورد بررسی را به عناصر مجزا و یکسان تقسیم و قابل شمارش می‌سازد که با این عمل یکی از اجزای مهم و اساسی روش تحلیل محتوا محقق می‌شود و در تعریف تحلیل محتوا آن را فنی برای تجزیه

جدول ۱: مهم‌ترین شاخص‌های مربوط به هر یک از ابعاد سلامت

ابعاد سلامت	مهم‌ترین نشانه‌ها و شاخص‌ها
سلامت جسمی	ظاهر خوب و طبیعی، وزن مناسب، اشتهای کافی، خواب راحت و منظم، اجابت مزاج منظم، اندام مناسب، حرکات بدنی هماهنگ، طبیعی بودن نبض و فشار خون، افزایش مناسب وزن در سنین رشد، وزن نسبتاً ثابت در سنین بالاتر (Sahebyar & Zavvar, 2019; Hatami et al., 2019).
سلامت روانی	سازگاری فرد با خودش و دیگران، قضاوت نسبتاً صحیح در برخورد با مسائل، داشتن روحیه انتقادپذیری، داشتن عملکرد مناسب در برخورد با مشکلات (Potvin, 2011).
سلامت معنوی	سطح بالایی از ایمان به خدا، امیدواری، تعهد، کمال‌جویی، پایبندی به اخلاقیات، هدف داشتن در زندگی (Pakar et al., 2015; Hampson, 2012).
سلامت اجتماعی	ارتباط سالم فرد با جامعه، ارتباط سالم فرد با خانواده، ارتباط سالم فرد با مدرسه، ارتباط سالم فرد با محیط (Sajadi & Sadrolsadat, 2004; Javanmard et al., 2015).
سلامت زیست محیطی	هوای پاک و سالم، آب سالم، حفاظت منابع طبیعی، حفاظت از حیوانات، حفاظت از فضای سبز، جمع‌آوری و تفکیک زباله، تاثیر انسان بر محیط زیست، نبود آلودگی صوتی (Hampson, 2012; Haery, 2016; Potvin, 2011).

جدول ۲: تعداد فصول و صفحات کتب درسی علوم تجربی دوره ابتدایی

تعداد صفحات	تعداد فصلها	کتاب
۱۰۳	۱۴	کتاب علوم پایه اول
۱۰۳	۱۴	کتاب علوم پایه دوم
۱۱۲	۱۴	کتاب علوم پایه سوم
۱۱۹	۱۳	کتاب علوم پایه چهارم
۱۰۴	۱۲	کتاب علوم پایه پنجم
۱۰۳	۱۴	کتاب علوم پایه ششم

میزان توجه به ابعاد پنجگانه سلامت، فراوانی و درصد فراوانی داده‌های هر یک از مولفه‌ها به دست آمد که در جدول ۳ ارائه شده است.

برای پاسخگویی به سوال اصلی پژوهش «میزان توجه محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره ابتدایی به ابعاد پنجگانه سلامت تا چه میزان است؟» پس از مطالعه و بررسی‌های محتوای کتاب‌های علوم تجربی پایه‌های اول تا ششم ابتدایی بر اساس

جدول ۳: فراوانی و درصد فراوانی میزان توجه به مولفه‌های ابعاد پنجگانه سلامت در کتب علوم تجربی دوره ابتدایی

مجموع فراوانی	سلامت زیست محیطی	سلامت اجتماعی	سلامت معنوی	سلامت روانی	سلامت جسمی	فراوانی	
۱۰۵	۲۷	۲۹	۶	۱۱	۳۲	فراوانی	پایه اول
۱۰۰	%۲۵/۷۱	%۲۷/۶۲	%۵/۷۱	%۱۰/۴۸	%۳۰/۴۸	درصد فراوانی	
۱۰۲	۳۳	۲۸	۱۰	۴	۲۷	فراوانی	پایه دوم
۱۰۰	%۳۲/۳۵	%۲۷/۴۶	%۹/۸۰	%۳/۹۲	%۲۶/۴۷	درصد فراوانی	
۹۲	۳۳	۳۰	۵	۷	۱۷	فراوانی	پایه سوم
۱۰۰	%۳۵/۸۷	%۳۲/۶۱	%۵/۴۳	%۷/۶۱	%۱۸/۴۸	درصد فراوانی	
۱۵۳	۷۸	۲۱	۱	۱۴	۳۹	فراوانی	پایه چهارم
۱۰۰	%۵۰/۹۸	%۱۳/۷۳	%۰/۶۵	%۹/۱۵	%۲۵/۴۹	درصد فراوانی	
۱۴۲	۴۲	۳۳	۳	۱۸	۴۶	فراوانی	پایه پنجم
۱۰۰	%۲۹/۵۸	%۳۳/۲۴	%۲/۱۱	%۱۲/۶۸	%۳۲/۳۹	درصد فراوانی	
۱۵۰	۷۹	۲۸	۶	۱۴	۲۳	فراوانی	پایه ششم
۱۰۰	%۵۲/۶۷	%۱۸/۶۷	%۴	%۹/۳۳	%۱۵/۳۳	درصد فراوانی	
۷۴۴	۲۹۲	۱۶۹	۳۱	۶۸	۱۸۴	فراوانی	مجموع
۱۰۰	%۳۹/۲۴	%۲۲/۷۱	%۴/۱۶	%۹/۱۳	%۲۴/۷۳	درصد فراوانی	فراوانی

تجربی دوره ابتدایی دارد. در مجموع نتایج نشان داد که کتب علوم تجربی دوره ابتدایی به سلامت جسمی بیشتر پرداخته و در مقابل به سلامت اجتماعی بیشتر پرداخته و در مقابل به مولفه‌های ابعاد سلامت روانی و معنوی کمتر پرداخته است. این یافته‌ها بیشترین همخوانی را با یافته‌های پژوهش‌های Pakar et al. (2017) و Piri & Mohammadi Molad (2018) دارد، چرا که جامعه مورد مطالعه در این پژوهش‌ها، کتب علوم تجربی دوره ابتدایی بوده است. (Abedini Baltork et al. (2013)، (Ghandi et al. (2016)، (Sahebyar و Azimi et al. (2017) و (Zavvar & al. (2019) نیز در پژوهش‌های خود به عدم یکنواختی و فراوانی یکسانی مولفه‌های آموزش سلامت و بهداشت در کتب درسی اشاره کرده‌اند. عدم یکنواختی و تفاوت در توجه به هر یک از مولفه‌های ابعاد پنجگانه سلامت از دو جنبه قابل بررسی است: اول آن که پرداختن و آموزش هر یک ابعاد سلامت در نوع خود برای رفع نیازهای فراگیران در زندگی روزمره آنان کاربردی و ضروری است. اما از طرفی نیز باید پذیرفت در کتب علوم تجربی علاوه بر پرداختن به مولفه‌های سلامت به اهداف مهم و متعدد دیگری نیز باید پرداخته شود. اما آنچه که ضروری است این است که هر یک از ابعاد سلامت به یکدیگر مرتبط می‌باشند. بنابراین باید در حد مطلوب و برای رفع نیازها و احتیاجات فراگیران به هر یک از مولفه‌های ابعاد سلامت در کتب درسی توجه شود.

می‌توان گفت سلامت جسمی، بیشتر جنبه فردی دارد و کتب درسی علوم تجربی توجه ویژه‌ای نسبت به این بعد از سلامت دارند. کتاب‌های علوم تجربی بیشتر در قالب متن، تصویر و بخش‌هایی چون نکته بهداشتی، ایمنی قبل از هر چیز، هشدار، نوشته‌های پاورقی متن و فعالیت‌هایی با عنوان فکر کنید، جمع‌آوری اطلاعات و غیره به سلامت جسمی در سه حیطه دانشی، عاطفی و روانی - حرکتی پرداخته است. در بعد روانی سلامت، کتب علوم تجربی دوره ابتدایی به مولفه سلامت روانی کمتر پرداخته و ضروری است تا بیشتر به این بعد از سلامت توجه شود. سلامت معنوی سومین بعد از سلامت می‌باشد که کمترین میزان توجه و اهمیت به این بعد از سلامت بوده است. سلامت اجتماعی چهارمین بعد از سلامت است. کبیز سلامت اجتماعی را به عنوان گزارش شخصی فرد از کیفیت ارتباطش با دیگران تعریف می‌کند. سلامت اجتماعی در این مفهوم یعنی درک فرد از اجتماع به صورت یک مجموعه معنی‌دار، قابل فهم، دارای نیروی بالقوه برای رشد و شکوفایی همراه با این احساس که متعلق به جامعه است و خود را در اجتماع و پیشرفت آن سهیم بداند (Abedini Baltork et al., 2019). با دیدگاه فوق کتاب علوم تجربی به بعد سلامت اجتماعی به صورت مطلوب پرداخته است؛ اما نیاز است تا خود دانش‌آموز با همراهی معلم و والدین به خوبی

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۳ می‌توان گفت، کتاب علوم تجربی اول ابتدایی به سلامت جسمی بیشتر پرداخته و در مقابل به سلامت معنوی از بقیه ابعاد، کمتر پرداخته است. اما در محتوای کتاب علوم دوم بیشترین توجه به بعد زیست محیطی سلامت شده و به سلامت روانی کمترین توجه دیده می‌شود. در کتاب علوم سوم به مولفه سلامت زیست محیطی بیشتر از سایر مولفه‌های سلامت پرداخته شده و در مقابل به مولفه سلامت معنوی کمتر پرداخته شده است. محتوای کتاب علوم تجربی چهارم ابتدایی به مولفه سلامت زیست محیطی بیشتر از سایر مولفه‌ها پرداخته و به مولفه سلامت معنوی فقط یک بار پرداخته است که نشان از توجه کم به این مولفه دارد. محتوای کتاب علوم تجربی پنجم ابتدایی به سلامت جسمی بیش از سایر مولفه‌های سلامت پرداخته و در عوض به مولفه سلامت معنوی بسیار کم پرداخته است. با توجه به داده‌های موجود در جدول شماره ۳ می‌توان گفت که محتوای کتاب علوم تجربی پایه ششم ابتدایی به مولفه سلامت زیست محیطی بیش از سایر مولفه‌های ابعاد سلامت پرداخته و همچنین به سلامت معنوی کمتر پرداخته است. به طور کلی در تحلیل محتوای کتب درسی علوم تجربی براساس میزان توجه به ابعاد سلامت به تفکیک پایه تحصیلی مشخص شد که بعضی از کتب به برخی از مولفه‌ها در حد مطلوب پرداخته‌اند، اما به برخی از ابعاد سلامت کمتر پرداخته شده است یا به نوعی بی‌توجهی شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از بررسی و تحلیل محتوای کتب علوم تجربی دوره ابتدایی براساس جدول ۳ نشان می‌دهد که در بررسی و تحلیل بعد سلامت جسمی، کتاب علوم تجربی پایه پنجم بیشترین میزان توجه و کتاب علوم تجربی پایه سوم کمترین میزان توجه به این بعد از سلامت را در بین کتب علوم تجربی دوره ابتدایی دارد. در خصوص بعد سلامت روانی، کتاب علوم پایه پنجم بیشترین میزان توجه و کتاب علوم تجربی پایه دوم کمترین میزان توجه به این بعد از سلامت را در بین کتب علوم تجربی دوره ابتدایی دارد. در مورد بعد سلامت معنوی، کتاب علوم تجربی پایه دوم بیشترین میزان توجه و کتاب علوم تجربی پایه چهارم کمترین میزان توجه را در بین کتب علوم تجربی دوره ابتدایی دارد. در بررسی بعد سلامت اجتماعی، کتاب علوم تجربی پایه پنجم بیشترین میزان توجه و کتاب علوم تجربی پایه چهارم کمترین میزان توجه به این بعد از سلامت را در بین کتب علوم تجربی دوره ابتدایی دارد. نهایتاً در بررسی‌های انجام شده از منظر بعد سلامت زیست محیطی، کتاب علوم تجربی پایه ششم بیشترین میزان توجه و کتاب علوم تجربی پایه اول ابتدایی کمترین میزان توجه به این بعد از سلامت را در بین کتب علوم

سلامت زیست محیطی در سه حیطة دانشی، عاطفی و روانی حرکتی پرداخته‌اند.

به‌طور کلی با توجه به نتایج این تحقیق و بیان ضرورت فراگیری آموزش‌های لازم و کاربردی در زمینه ابعاد پنجگانه سلامت و بکارگیری آن، در جهت پیشبرد زندگی سالم در سطح فردی و اجتماعی، شایسته است تا این امر مهم با آموزش‌های صحیح و کاربردی در مدارس و از همان دوره ابتدایی به‌صورت جدی دنبال شود. پیشنهاد می‌شود در محتوای کتب علوم تجربی دوره ابتدایی و حتی سایر مقاطع تحصیلی بازنگری جدی صورت گیرد و آموزش این مفاهیم در راستای اهداف ابعاد پنجگانه سلامت و بنا به مقتضیات روز جامعه در کتب درسی گنجانده شود. علاوه بر این، با توجه به عدم یکنواختی میزان توجه کتب درسی علوم تجربی به‌صورت جامع و کلی نسبت به هر یک از ابعاد سلامت، شایسته است از ظرفیت سایر دروس و برنامه‌های پرورشی و بهداشتی در بررسی و آموزش ابعاد پنجگانه سلامت استفاده شود. این پژوهش همچنین از محدودیت‌هایی برخوردار بود که مهمترین این محدودیت‌ها، عدم اتفاق و تفاوت نگرش در شناسایی شاخص‌های هر یک از ابعاد پنجگانه سلامت، همپوشانی برخی از مولفه‌ها و محدود شدن صرف به چارچوب تعاریف و مولفه‌های از پیش تعریف شده توسط پژوهشگر بود. همچنین در بخش یافته‌ها، استفاده صرف از توصیف و تلخیص داده‌ها و در بخش اعتباربخشی و پایایی نیز این پژوهش محدودیت‌هایی داشته است. با این تفاسیر به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌گردد با درنظر داشتن این محدودیت‌ها به بررسی ابعاد سلامت در سایر کتب درسی و برنامه درسی پنهان در دوره‌های متوسطه اول و دوم بصورت مجزا بپردازند.

منابع

- Abdollahi, M. (2022). Rahbord magham moazam rahbari dar hamrahi amniat va manafh meli ba vahdat eslami dar rastay salammat manavy Jameah [The Strategy of the Supreme Leader in Matching Security and National Interests with Islamic Unity in Line with Spiritual Health of the Society]. *Islamic Life Style*, 6(1), 250-255. URL: <http://islamiclifej.com/article-۱-۱۲۶۷-fa.html>
- Abedini Baltork, M., Asadnaji, M., & Aghili, R. (2013). Barresi vazayt amozesh salammat dar ketabhay darsi dorh ebtedayi iran [The Status of Health Education in Iranian Elementary School Books]. *Journal of Health & Development*, 1(4), 245-254.
- Abedini Baltork, M., Mansoori, S., & Torabipour, M. (2019). Erteghay salammat dar Jameah az tarigh amozesh salammat ejtemai dar kotob darsi [Promoting Community Health through Social Health Education in Textbooks]. *Health Research Journal*, 4(4), 235-243.

بتوانند به رشد و بالندگی سلامت اجتماعی برسند. کتب علوم تجربی دوره ابتدایی بیشتر در قالب متن، تصویر و فعالیت‌هایی چون ایستگاه فکر، کاوشگری، فعالیت گروهی، جمع‌آوری اطلاعات، آزمایش کنید، گفت و گو کنید، کار در کلاس، بیرون از کلاس، آداب و مهارت‌های زندگی، در اختیار شما، علم و زندگی، کار و فناوری و پاورقی‌های پایین برخی صفحات کتاب درسی و غیره به سلامت اجتماعی در سه حیطة شناختی، عاطفی و روانی حرکتی پرداخته است (EsteinHausen, 2016).

سلامت زیست محیطی به عنوان پنجمین بعد از سلامت به نوعی یکی از مهم‌ترین و اثر بخش‌ترین ابعاد سلامت در جنبه فردی و گروهی می‌باشد که آموزش و توجه به آن از اهمیت بالایی برخوردار است. آموزش حفاظت از محیط زندگی به کلیه اقشار جامعه و به ویژه کودکان و گنجاندن آن در برنامه‌های آموزشی و درسی آن‌ها از ضروری‌ترین هدف‌های آموزشی است. این نوع آموزش‌ها کمک می‌کند تا آن‌ها با پاسخگویی به تغییرات، نقشی سازنده در بهبود بخشیدن به زندگی و حفاظت از محیط زیست داشته باشند (Javanmard et al., 2015). با عنایت به این مهم، کتب علوم تجربی در دوره ابتدایی به مولفه سلامت زیست محیطی بیشتر از سایر ابعاد سلامت پرداخته است که به نوعی می‌توان گفت از نقاط قوت کتب علوم تجربی در این دوره می‌باشد. در این راستا کتب علوم تجربی دوره ابتدایی بیشتر در قالب متن، تصویر و فعالیت‌هایی چون ایستگاه فکر، جمع‌آوری اطلاعات، آزمایش کنید، گفت و گو کنید، مقایسه کنید، گزارش کنید، کار در منزل، علم و زندگی، هشدار و پاورقی پایین برخی صفحات کتاب درسی در پایه‌های اول، دوم و ششم ابتدایی به

- Azimi, M., Adib, Y., & Matlabi, H. (2017). Motabeghat barnamh darsi amozesh behdasht va erteghay salammat dar ketabhay darsi dorh sheshom ebtedayi bar asas mafrozsh hay nezam salam [Curriculum for health education and health promotion of all sixth grade textbooks based on the assumptions of the health system]. *Education Strategies in Medical Sciences*, 15(1), 83-96. URL: <http://sjsph.tums.ac.ir/article-1-5481-fa.html>
- Bland, C. J., & Bergquist, W. H. (2016). *The Vitality of Senior Faculty Members: Snow on the Roof – Fire in the Furnace*. ASHE– ERIC Higher Education Report.
- Carelton- Huges, A., & Huges, J. W. (2010). Challenges and Opportunities for evaluating environment education program. *Evaluating and program planning*, 33(2), 159 – 164. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2009.07.005>
- Dehghani, M. (2009). Tahlil mohtovay ketabhay talimat ejtemai dorh ebtedayi bar asas maharthay

- ejtemai ba tavajoh bh didgah hay amozgaran [content analysis of primary schools social science textbooks from social skills perspective and teachers viewpoints on that]. *Journal of Educational Innovations*, 8(31), 121-148.
- EsteinHausen, R. (2016). Investigating the relationship between experienced dimensions of intimacy and marital adjustment and mental health. *Issues in Accounting Education*, 28- 43.
- Ghandi, A., Jalilpiran, E., Layeghi, R., & Bahrieniborojeni, M. (2016). *Tahlil mohtavay ketab farsi maharat khoandari payh dovom ebtedayi bar asas moalefhahay amozesh salamt* [Content analysis of Persian book of second grade elementary reading skills based on health education components]. The Second International Conference on New Research in the Field of Educational Sciences and Psychology and Social Studies in Iran, Qom.
- Gholami, A., Mahmoudi Gojedi, M., & Dehghani, M. (2018). Tahlil mohtavay ketabhay olom dorh ebtedayi az manzar magholhhay sh ganh savad taghzihiy [Content analysis of elementary science books in terms of three categories of nutritional literacy]. *Quarterly Journal of Education Studies*, 4(13), 67-90.
- Hadidchi, Z., Nateghi, F., & Seyfi, M. (2020). Barresi vaziyat mojud amozesh behdasht ravani dar barnamhhay dars dorh motavasseth aval [Assessing the current status of mental health education in the curriculum of the first secondary school]. *Sociology of Education*, 6(1), 121-131. <https://doi.org/10.22034/ijes.2021.242019>
- Haery, S. M., Tehrani, H., Olyaeimanesh, A., & Nedjat, S. (2016). Factors influencing the social health of employees of the ministry of health and medical education in Iran. *Iranian Journal of Health Education and Health Promotion*, 3(4), 311-318. URL: <http://journal.ihepsa.ir/article-1-526-en.html>
- Hampson, G. P. (2012). Ecological education for the long emergency. *Futures*, 44(1), 71– 80. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2011.08.009>
- Hatami, H., Razavi, S. M., Eftekhar Ardabili, H., Majlese, F., Seyednozadi, M., & Parizadeh, M. J. (2019). *Ketab jama bhdasht omomi (vyrast chaharom)* [Comprehensive book of public health (4nd ed)]. Arjmand Publications.
- Helmsaresht, P., & Delpishe, E. (1998). *Osol bhdasht fardi: moshtamel bar bhdasht kolih aza badan va meyarhay bhdashti dar zendegi fardi* [Principles of personal hygiene: Includes: hygiene of all body organs and health criteria in individual life]. Chehr Publications.
- Izadi, S., Salehiemran, E., Fathivajargah, K., & Abedinibeltork, M. (2010). Tajzih va tahlil mohtavay ketabhay darsi dorh ebtedayi bar asas moalefhahay amozesh salamt [Content analysis of elementary school textbooks based on health education components]. *Educational innovations*, 9(33), 139-162.
- Jamalvand, M., & Dodangeh, M. K. (2015). *Tahlil mohtavay kotob olom tajrobi dovom va panjom ebtedayi bar asas moalefhay amozesh salamt pishnahadi sazman bhdasht jahani* [Content analysis of the second and fifth elementary experimental science books based on the components of health education proposed by the World Health Organization (WHO)]. National Conference on Primary Education, Birjand University. SID. <https://sid.ir/paper/860580/fa>
- Javanmard, F. S., Askarifard Jahromi, F., & Doostbin, F. (2015). *Tahlil mohtavay ketabhay talimat ejtemai va olom tajrobi dorh ebtdayi iran bh lahaz tavajoh bh moazalat zist mohiti* [Content analysis of social education and experimental sciences textbooks in elementary school in Iran in terms of attention to environmental problems]. The Second International Conference on Environment and Natural Resources of Kharazmi Higher Institute of Science and Technology, Shiraz.
- Mohammadimehr, M. (2010). *Ravesh tahlil mohtava (rahnamay amali tahghigh) (chap dovom)* [Content analysis method (practical research guide) (2nd Ed)]. Danesh Publications.
- Pakar, Z., Soleimanifard, S., & Torabideloui, M. (2017). *Tahlil mohtavay ketabhay olom shesh payhi dabestan ba moalefh salamt* [Content analysis of six-grade elementary school science books with health component]. International Conference on Psychology, Educational and Behavioral Sciences, Tehran.
- Piri, M., & Mohammadi Moulod, S. (2018). Barresi moalefhay tahavol nezam salamt dar barnamh darsi olom tajrobi dorh ebtedayi ba teknik Antropi Shanon [A Review of the Health System Development Components in the Science Curriculum in Primary Schools: Shannon's Entropy Technique]. *Journal of Health*, 9(4), 462- 474. URL: <http://healthjournal.arums.ac.ir/article-1-1636-fa.html>
- Potvin, L., & Jones, C. M. (2011). Twenty- five years after the Ottawa Charter: the critical role of health promotion for public health. *Can J Public Health*, 102(4), 244-248.
- Saheb yar, H., & Zavvar, T. (2019). Tahlil mohtavay ketabhay payhhay dorh aval ebtedayi bar asas mafrozh hay nezam amozesh salamt: model Antropi Shanon [Content Analysis of First Elementary School Grades' Textbooks Based on Assumptions of Health Education System. Shannon Entropy Model]. *Journal of Health Education and Health Promotion*, 7(1), 21-29. URL: <http://journal.ihepsa.ir/article-1-935-fa.html>
- Sajadi, H., & Sadrolsadat, S. J. (2004). Shakhes hay salamt ejtemai [Social health indicators].

Journal of political and economic information,
19(3 & 4), 244- 253.
Unicef (1997). *Life skills Education in schools.*

World Health Organization Geneva (2003).
*Understanding skills- Based Health Education &
Life skills.*